

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MUDOFAA VAZIRLIGI
CHIRCHIQ OLIY TANK QO‘MONDONLIK MUHANDISLIK BILIM YURTI

TABIY-ILMIY FANLAR KAFEDRASI

**OLIY HARBIY TA'LIM MUASSASALARIDA
AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL
ETISH VA O'TKAZISH SAMARADORLIGINI
OSHIRISH YO'NALISHLARI, O'QITISH
USLUBIYOTLARINING INTEGRATSIYASI**

Respublika ilmiy-uslubiy anjuman
(2023 yil 26-aprel)

Chirchiq 2023

АБДУЛЛАЕВ Х.Ш. Пути совершенствования профессиональной педагогической компетентности учителя музыки современной образовательной школы....	293
JUMAYEV I.O., RIXSIBOYEV M.B., XAYTALIYEV J.O'., NE'MATOV F.X., O'RAZBAYEV A.M., KUANDIKOV Z.R. Aylana diametrini teng kesmalarga bo'lish orqali aylanaga ichki va tashqi bo'lgan muntazam ko'pburchaklar yasashda o'quvchilarga tushuntirishning amaliy ahamiyati.....	299
OZODBOYEV I.O., AMANOVA M.Y., QO'SHBOQOVA G.N., ABDURASULOV J.A., TILLABAYEVA D.A., ABDURAHIMOV O.O. Chizmachilik fanini o'qitishda grafik dasturlardan foydalanish metodikasini takomillashtirish.....	305
ACHILOV N.N. AUTOCAD dasturi yordamida talabalarning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish.....	308
ATAJANOVA R.R., ABDUVOXIDOVA M.A., BAXTIYOROVA SH.B., SERIKOVA N.B. O'zbek milliy rassom va haykaltaroshlarining tarixiy janrda yaratgan asarlarini yoshlarga o'rgatish metodikasi.....	311
MATCHANOV B.O. Texnikaviy fanlarni o'qitishda zamonaviy interfaol ta'lim metodlaridan foydalanish.....	316
RAHIMOVA N.N. Unli va undoshlar tizimi, ularga xos xususiyatlar.....	320
RO'ZIYEV J. Qadimiy fonetika va qadimgi turkiy til fonetikasi.....	325
SAYIDOVA M.X., XOLMAMATOVA U. O'quvchilarning texnik ijodkorligini oshirishda ta'lim usuli - ta'lim texnologiyasining tarkibiy tashkil etuvchisi sifatida....	329
YUNUSOV KH.E., SARYMSAKOV A.A., JALILOV J.Z., RASHIDOVA S.SH., FAYAZOV A.DJ. Air-penetrable antibacterial implant film of carboxymethylcellulose contained silver nanoparticles for the cure of burns disease.....	333
XUDOYBERDIYEVA Y.X. Ta'lim jarayonida interfaol metodlardan foydalanishning ahamiyati.....	338
RO'ZIYEV J. Munshaot va hibat ul-haqoyiq asarlarining sintaktik xususiyatlari.....	344
АТАЖАНОВА Р.Р. Теоретические основы развития творческих способностей младших школьников.....	348
АБДУРАХМАНОВ К.П., ХАМИДОВ В.С. Использование CHAT GPT в преподавании физики: преимущества и ограничения.....	353
ACHILOV N.N., SHARIPOVA S.S. Chizmachilik fanini tashkil qilish va dasrlarni o'qitish metodlari.....	357
HAYITOV J.M., ALMIRZAYEV SH.J., QODIRQULOV D.F., XAQNAZAROV S.L., KOJABERGENOVA A.SH., SERIKOVA N.B. Chizma geometriya fanlarini o'qitishda kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanish.....	363
ISMAILOVA G.T. Kimyoning boshqa fanlar bilan integratsiyasi.....	367
ACHILOV N.N., TURG'UNBOYEVA N.A., XOLMATOV B.B., AKROMOVA N.A., ABDUXALILOV J.A. Talabalarning grafika fanlarini o'zlashtirishida ko'rgazmalilikning ahamiyati.....	373
HAYITOV J.M. Chizmachilik fanidan to'garak mashg'ulotlarida kompyuter grafikasi dasturlaridan foydalanish.....	376
ESHMETOVA S.D. Kursantlarga matnli masalalarni yechishda yangi metodlar va ma'lumotlar.....	381
XUDOYBERDIYEVA Y.X., ABDULAZIZOV S.U. Fizika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish.....	385
JUMANOV A.M., MEXMONOVA R.K. Kimyoviy tushunchalarni shakllantirishda fanlar integratsiyasining o'rni va ahamiyati haqida.....	391
MURTOZAQULOV Z.M., ABDULLAYEV Sh.A. Nilradikali 1-tipdagi kvazi-filiform Leybnits algebralarining differensiallashlar fazosi.....	394

O'ZBEK MILLIY RASSOM VA HAYKALTAROSHLARINING TARIXIY JANRDA YARATGAN ASARLARINI YOSHLARGA O'RGATISH METODIKASI

Atajanova Rabbina Raximovna,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Abduvoxidova Madinabonu Abduvosit qizi,

Baxtiyorova Shoxida Bahodir qizi,

Serikova Nazerke Bostanbek qizi,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 1-bosqich talabalari

Annotasiya. Maskur maqoladagi ma'lumotlar tarixiy janrda faqatgina insonning tashqi go'zalligini namoyish qilibgina qolmasdan, ularning ichki dunyosini va fikrlarini ham ilgari suradi. Ijodkor musavvir doimo insonlarni ichki va tashqi go'zalligini sinchkovlik bilan o'rganmog'i va tafakkurini o'stirib bormog'i lozim.

Kalit so'zlar: tarixiy janr, rangtasvir, tabiat, rassom, predmet, mativ, prespektiva, kartina.

Аннотация. В историческом жанре не только показывает внешнюю красоту человека, но и выдвигает его внутренний мир и мысли. Творческий художник всегда должен внимательно изучать внутреннюю и внешнюю красоту людей и развивать свое мышление.

Ключевые слова: исторической жанр, картина, природа, художник, сюжет, мотив, перспектива, картина.

Abstract. In the historical genre, not only shows the external beauty of a person, but also puts forward his inner world and thoughts. A creative artist should always carefully study the inner and outer beauty of people and develop his thinking.

Key words: historical genre, painting, nature, artist, plot, motive, perspective, painting.

Tasviriy san'atda tarixiy janr jamiyat tarixidagi ijtimoiy siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan tarixiy voqealar va arboblarni tasvirlashga asoslanadi. Odatda o'tmishni tasvirlaydigan tarixiy janr, shuningdek, yaqin o'tmishda ro'y bergan va tarixiy ahamiyati zamondoshlar tomonidan tan olingan voqealarni aks ettirishni ham o'z ichiga oladi; ko'pincha maishiy janr, portret, manzara kabi boshqa janrlar bilan, ayniqsa, harbiy voqealarning tarixiy mazmunini yorituvchi batal janri bilan chatishib ketadi. Tarixiy janr rivoji tarixiy nuqtai nazarlar, ijtimoiy-siyosiy qarashlar taraqqiyoti bilan, yuksalish davrlari esa ijtimoiy qarama-qarshiliklar sharoiti, ijtimoiy harakatlar, millatlarning o'zligini anglashining o'sishi, san'atda ilg'or ijtimoiy g'oyalarni aks ettirilishi bilan bog'liq. Tarixiy janrda ko'pincha tarixiy kuchlarning dramatik to'qnashuvi,

milliy ozodlik kurashlari, xalqqa tarixni harakatga keltiruvchi faol kuch sifatida qarash kabilar uzining badiiy ifodasini topadi. Tarixiy janr qadimdan — ibtidoiy jamoa davridan bo‘lib o‘tgan muhim voqealarni eslash, xotirlash va shu xotiralarni tasvirlash zaminida yuzaga kelgan. Oldin Osiyo, Misr, O‘rta Osiyo, Eron hududlarida harbiy yurishlar, podsho, harbiy qo‘mondonlarning faoliyatini madh etuvchi ko‘p jussali murakkab kompozitsiyali asarlar yuzaga kelgan; mamlakatlar ichki hayoti, tashqi aloqalar, elchilar qabuli va boshqa voqealar rassomlar va haykaltaroshlarning asarlarida o‘z ifodasini topdi. Jumladan, Tuproqqal’a devoriy rasmlari va haykallari, Afrosiyob devoriy rasmlari va boshqa Yunonistonda muhim voqealar, tarixiy shaxsning qiyofalari afsonaviy obraz va kompozitsiyalarda ifodalandi. Rimda Tarixiy janr o‘z taraqqiyotining yangi bosqichiga ko‘tarildi, asarlar o‘zining o‘ta realligi va tafsiloti bilan diqqatga sazovor, bu jihatlar, ayniqsa, relyefli kompozitsiyalarda namoyon bo‘ldi. O‘rta asrlarda diniy mavzulardagi asarlarda tarixiy voqealar ham tasvirlandi. Osiyo mamlakatlarida Tarixiy janrda salmoqli asarlar yaratildi, bu ayniqsa, devoriy rasmlar va voqea band relyeflarda ko‘p uchraydi, miniatyura va monumental san’atda keng rivojlandi.

Uyg‘onish davrida tarixiy janr mustaqil janr sifatida shakllandi, XVII—XVIII asrlarda yetakchi janr darajasiga ko‘tarildi (D.Velaskes, P.Rubens va boshqalar), tarixiy portretlarga e’tibor kuchaydi (haykaltarosh J.Gudon, rassom J.Reynolde, J.David va boshqalar), XIX asrdan tarixiy janrda insoniyat tarixida bo‘lib o‘tgan muhim voqealar, xalq boshiga tushgan og‘ir musibatlar asarlarda o‘z ifodasini topdi (F.Goyya, O.Delakrua va boshqalar). XIX asr 2-yarmi Yevropa san’atida yaratilgan asarlarda romantik ruh kuchli bo‘lsa, peredvijniklar asarlarida tanqidiy ruh yetakchi bo‘ldi. XX asr bo‘sag‘asida ramziy umumlashma asarlar yaratish, tarixiy portretlar ishlash keng yoyildi. XX asr jahon madaniyatida mavjud bo‘lgan turli oqim va yo‘nalishlar tarixiy janr asarlarida ham namoyon bo‘ldi (P.Pikasso, A.Fujeron, O.Diks, G.Gros, R.Guttuzo, D.Rivera, D.Sikeyros va boshqalar).

O'zbekiston tasviriy san'atida tarixiy janr qadimdan shakllangan va taraqqiy etgan. Tarixiy janrning dastgoh shakllari XX asr 30-yillaridan rivojlandi. Mahalliy rassomlardan B.Hamdamiy, A.Abdullayev, Sh.Hasanova va boshqalar ijodida tarixiy shaxslarni gavdalantirish muhim o'rin tutadi. 50-60-yillardan o'zbek tasviriy san'atiga keng ko'lamda mahalliy rassomlarning kirib kelishi Tarixiy janr mavzu va uslubining rang-barangligini ta'minladi. M.Nabiyev, R.Choriyev, J.Umarbekov va boshqa rassomlar ijodida tarixiy janrga oid asarlar yuzaga keldi. Mustaqillikdan so'ng tarixga, o'tmishga murojaat etish va e'tiborning ortishi tarixiy janrni yanada yuksalishini belgilab berdi: Jaloliddin Manguberdi, Al Farg'oniy, Amir Temur kabi buyuk shaxslarga bag'ishlangan tarixiy turkum asarlar yaratildi.

O'tmish voqealari G'arbiy Evropa mamlakatlarida usta-yoshlarni jalb qildi. Ushbu tendentsiyani rivojlantirish XVII asrga - klassikizm va barokning gullab-yashnashiga bog'liq. Ta'kidlash joizki, badiiy madaniyatda tarixiy janr birinchi o'rinni egallagan. Bir necha asrning boshqa barcha turdagi go'zal san'atlari unga muhim ahamiyatga ega edi, chunki mumtozlik, birinchi navbatda, qahramonlik tasvirlari va monumental asarlar yaratilishiga sabab bo'lgan.

Ushbu uslubda, tarixiy mavzuda Piter Pol Rubens ("Greklarning Amazonlar bilan janglari", 1619-1620), Nikolas Poussin ("Sabinesni o'g'irlab ketish", 1614-1615), Jak-Levy Devid Ham qadimiy, ham zamonaviy mavzularda ijod qilgan. Ushbu asarlarda taniqli patos ruhi, qahramonlik pozitsiyalari, yuksak yuz ifodalari va imo-ishoralar mavjud. Ularning tarkibiga ko'ra, qadimiy pesalardagi aksiyalarga o'xshash va ma'lum teatr bombasti bilan ajralib turardi. Bu yo'nalish evangelist mavzularda yaratilgan asarlarga taalluqli. Misol uchun, Harmens van Rijn Rembrandt "O'lib ketgan o'g'lining qaytishi" (1669) asarini yaratdi.

Klassizatsiya va barok yangi romantiklikning yangi madaniy yo'nalishiga aylandi. Ushbu tendentsiya vakillari, hissiy tarkibiy qismga diqqat qaratib,

o'tmishning qahramonona talqinidan uzoqlashdi. San'atkorlar tomoshabinlar orasida xushyoqishni va hayajonni uyg'otish uchun bunday tasvirlarni yaratishga kirishdilar. Rassomdagi tarixiy janr butunlay boshqacha dizaynga ega bo'ldi, chunki insonning hissiyotlari birinchi o'ringa chiqdi. Masalan, Eugene Delacroix 1826 yilda chizilgan "Xios orolidagi qirg'in" suratida tarixiy motiflarni topish mumkin.

XIX asrning ikkinchi yarmida tasviriy san'atning tarixiy janri sezilarli o'zgarishlarga duch keldi. Bu yangi yo'nalish - realizm paydo bo'lishiga bog'liq. Uning vakillari ko'proq moslashuvchan tasvirlar va plots yaratishga harakat qildilar. Bu davrda tarixga bo'lgan qiziqish, ko'pincha Evropaga zarba bergan ko'plab inqiloblarga bog'liq. Italiyada, Fransiyada, Germaniyada g'alayon uyushtirilgan. Shu sababli, olimlar, san'atkorlar, yozuvchilar o'tmishda bugungi savollarga javob berishdi, bu esa haqiqatda madaniyatning paydo bo'lishi bilan izohlanadi.

Tasviriy san'atdagi rasm asarlarining janrlari juda xilma-xil, biroq ilmiy rivojlanishi munosabati bilan, asrning birinchi yarmida tarixiy fanlar tasviriy san'atning asosiy yo'nalishlarini o'zida mujassam etgan. Ushbu yo'nalishdagi rassomlar ko'p jihatdan klassikaning an'analarini davom ettirib, o'zlarining asarlarini o'tmishdagi qahramonlik faktlarini tanlab olishdi. Ayniqsa ifodali bo'lgan tasviriy san'atning tarixiy janrlari ham zodagonlar orasida, ham ommaviy jamoatchilik orasida eng katta mashhurlikka ega edi.

Sovet davrida san'atkorlar ko'pincha Rossiyaning o'tmishdagi voqealariga murojaat qilishdi. Shu bilan birga, ular XIX asrdagi akademik mashg'ulotlarni qayta tikladilar va rus tarixidan qahramonlik epizodlarini tasvirlashdi. Masalan, rassom V.Y.Popkov ("gidroelektrostansiyaning qurilishi tasvirlangan") asari asosan "og'ir uslub" ning asoschisi hisoblanadi. Uning faoliyatida Buyuk Vatan urushining mavzusi («Mezenskiy beva», 1965-1968 yillar) muhim ahamiyatga ega.

O‘z erkini, o‘zligini qo‘lga kiritgan davlatimiz mustaqilligini mustahkamlash har bir imonli kishining insoniy burchidir. Mustaqil respublikamizning kelajagi esa bugun maktab partasida o‘tirgan yoshlar qo‘lida. Shu sababli, yoshlarni har tomonlama yetuk, barkamol kishilar qilib tarbiyalash hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan hisoblanadi.

Biz vatanimizning istiqboli yosh avlodlarini qanday tarbiya topishiga, qanday ma’naviy fazilatlar egasi bo‘lib, voyaga yetishiga, farzandlarimizning hayotga nechog‘li faol munosabatda bo‘lishiga, qanday oliy maqsadlarga xizmat qilishga bog‘liq ekanligini hamisha yodda tutishimiz kerak.

Xulosa qilib aytganda, barcha san’at turlari o‘z o‘quvchisiga tinglovchisiga yoki tomoshabiniga o‘tkazadigan badiiy, ruxiy, hissiy ta’siri bilan bilim beradi, uni tarbiyalaydi. Bu o‘rinda tasviriy san’at asarlarining ahamiyati juda katta bo‘lib, uni boshqa narsa bilan almashtirib bo‘lmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ахмедова Н.Р. «Живопись Центральной Азии XX века: традиции, самобытность и диалог» Т., 2004 г. - 160 с.
2. Boymetov B. “Haykaltaroshlik va plastik anatomiya” T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007. - 120 – b
3. Hakimov. A. “O‘zbekiston tasviriy san’ati antalogiyasi” T.2011.
4. Oydinov. N. O‘zbekiston tasviriy san’atidan lavhalar. - Toshkent “O‘qituvchi”. 1997.
5. Раббина Атаджанова. (2021). Педагогический кластер в развитии творческих способностей в начальных классах. Academic research in educational sciences, №2. 1677-1681.
6. Раббина Рахимовна Атаджанова, Мухаббат Арифовна Абдуллаева. (2021). Теоретико-методологические основы развития художественно-творческих способностей младших школьников при помощи педагогического кластера. Вестник науки и образования, №10-3 (113). 66-70.
7. Rabbina Atajanova, Feruza Jalalova. (2022). Umumta’lim maktablarida o‘quvchilarning ijodiy qobilyatlarini shakillantirishda tasviriy san’at va badiiy mehnatning integratsiyasi. Academic research in educational sciences, №4. 210-215.
8. Rabbina Atajanova, Sabohat Madaminova. (2022). O‘zbekistonning tarixiy yodgorliklari, insoniyat madaniy merosidagi o‘rni. Academic research in educational sciences, №4. 234-239.
9. Раббина Рахимовна Атаджанова, Сабохат Баходировна Мадаминава. (2022). Исторические памятники узбекистана, место человечества в культурном наследии. Вестник науки и образования, №4-1(124). 74-77.

